imprimé sur www.torah-box.com/torah-pdf

יז: ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה

בתחלה כי אתה תשלם. והכי קאמר קרא ולך ה' החסד ליכנס לפניס מטורת הדין כשאתה רואה שאין העולם מתקיים כשמעלה לאיש כמעשהו:

שלש עשרה מדות. אומר רבינו מס דשני שמות הרחמנים הם שני מדות * כדאמרינן הכא אני ה' קודם שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאמר שיחטא אם ישוב ה' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין עון ופשע וחטאה ונקה הם נמנים בד' כלאים' ביומא כפ' ה) שני שעירים (דף לו: ופס) דעונות אלו זדונות פשעים אלו המרדים וחטאות אלו השגגות ובמגלת סתרים דרבינו נסים אין מונה אם הרחמנן שיש פסיק בין השמות משום דהכי קאמר קרא הקב"ה שמו ה' קרא ה' רחום וחנון וגומר חסד לאלפים מונה בשתי מדות דגומר חסד הייט מדה אחת לאלפים מדה אחרת שמדה טובה מרובה ממש מאות על מדת פורענות דהתם כתיב על רבעים והכא כתיב לאלפים:

ושב ורפא לו. סליחת העון קרא דפואה כדאיתא פרק שני דמגילה (דף יח:): **אשר לא ישא פנים.** פשטיה דקרא אפני אדם קאי שאין נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו או באדם זקן ונשוא פנים כדכתיב (דברים

הגה"ה

והכי איתא בספיקתא ואמר ציון עזבני ה' וה' שכחני אותן שתי מדות עזבוני ומכל מקום קשיא כיון דשייסס של רחמים אין כאן שתי מדות לכך נראה שהן מדה אחת ואחת מהן שם התואר שכך מוכיחין אותו אל אדונותו לפי שהוא אדון על כל כמו מלך על שם מלכותו ואותו כנוי מדת רחמים הוא שלפי שהוא אדון על כל צריך להתנהג עם כל במדת רחמים אל הוא מדת מחוק כי בית מחקה הוא מכין מזון לכל הבריות כדמתי' (תהלים קד) הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם רחום גם הוא מדת רחמים ולא במדת ה' כי הרחמי' תלוקים כדאמרינן הכא קודם תשובה ואחר תשובה ומנין גם הוא מענין אחר כי מדת רחמים היא שלא כעת אדה כי בטרם תגיע הארה הוא מרחם שלא אכל אכל מנין הוא שחונן בעת הדחק לגאול הלעיק כדכתי' (ישעיה ל) מנין יתנך לקול זעקך ומדה זו בכיכול שבעל כח יש לו לחון על הלועק אף שלא כדין כדכתיב (שמות כב) והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני כלומר אע"פ שבדין בא העבוט לידך כי הלוית עליו מעותיך אף על פי כן תשיבנו לו כי אם יצעק אלי המדה היא כך שאשמע צעקתו לפי שחנון אני ואיני יכול לרחות בעניו וגם יש בלשון חנון מתנת חנם כדאמרינן בברכות (דף ז.) וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון אלך אפיס ז"לעגדיקים ולרשעים והם שתי מדות לפי שהן מצני עניני בני אדם והיא מדה טובה שהקב"ה מאריך אפו ומחזיר כך מוזרין בתשובה ובירושלמי מתרגמין מרמיך רגז שהוא מרחק ממני לגיונות כדכתיב (ירמיה ג) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו (ישעיה יג) כאים מאדרן מרחק ורב חסד ואמת הן שתים כדדרשינן כתיב רב חסד וכתיב ואמת הא כיצד בתחלה באמת וכשרואה שאין העולם מתקיים בחסד גומר חסד אחת נושא עון ופשע וחטאה הם שלא ונקה לשנים כך פי' הרב ז"ל. ע"כ לשון הגה"ה:

כא) אשר לא ישא פנים לזקן אבל ישא ה' פניו אליך אפני שכינה קאי שיראה לך פנים שיחקות ולא פנים של בשר ודם והא דלא פריך הכא מדכתי' (לעיל מג) וישא ה' את פני לוי וכתיב (שם) כי אם פניו אשא משוא דהתם כ) [חס] בשביל לדקו: [עי' תוס' נדה ע: ד"ה כתוב וכו' הניחו בקושיא]: כאן

למי שמשים עצמו כשירים רב הונא רמי כתיב [1]צדיק ה' בכל דרכיו וכתיב וחסיד בכל מעשיו בתחלה צדיק ולבסוף חסיד רבי אלעזר רמי כתיב [2]ולך ה' חסד וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בתחלה כי אתה תשלם במעשהו ולבסוף ולך ה' חסד אילפי ואמרי לה אילפא רמי כתיב [3]ורב חסד וכתיב ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד ויעבור ה' על פניו ויקרא א"ר יוחנן *אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד [5]שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה אל רחום וחנון אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר *הנה אנכי כורת ברית אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנא' [5]השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו א"ל רב פפא לאביי ודלמא לפני גזר דין א"ל ורפא לו כתיב איזהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין מיתיבי השב בינתים מוחלין לו לא שב בינתים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו לא קשיא *הא ביחיד הא בצבור מיתיבי *עיני ה' אלהיך בה עתים לטובה עתים לרעה עתים לטובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה ופסקו להם גשמים מועטים לסוף חזרו בהן להוסיף עליהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן הכל לפי הארץ עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בר"ה ופסקו עליהן גשמים מרובין לסוף חזרו בהן לפחות מהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להן לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דינייהו ולוסיף להו שאני התם דאפשר בהכי ת"ש [7]יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו' ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יחוגו וינועו כשכור וגו' ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' יודו לה' חסדו וגו' עשה להן סימניות כאבין ורקין שבתורה לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין צעקו לאחר גזר דין אינן נענין הני נמי כיחידין דמו ת"ש שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב [8]בתורתכם [9]אשר לא ישא פנים וכתיב [10]ישא ה' פניו אליך נטפל לה רבי יוסי הכהן אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו בא לפיים את המלך ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופיים את חבירך הכא נמי כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו עד שבא ר"ע ולימד כאן

למי שמשים עצמו כשירים: **צדיק.** בתפסת אמת: **חסיד.** נכנס לפנים מן השורה: **ולבסוף.** כשראה שאין העולם מתקיים כדין: ה' ה'. מדת רחמים. אני מרחם קודם שיחטא ואני מרחם אחר שיחטא אם ישוב: **ברית כרותה לשלש עשרה מדות.** הללו שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינן מחזירים ריקם: **הנה אנכי כורת ברית.** על האמור למעלה: **כינפים.** כין לאם השנה ליום הכפורים: **עתים לטובה כו'.** פעמים שהעמים הנמוסים לסוף השנה לטובה היא להקל עליה מן הפורענות הנגזר עליה בר"ה: **ופעמים שהוא לרעה.** לפחות מן הטובה שפסקו לה: **על הארץ שאינה צריכה להם.** על הבהמות ועל הכרמים ועל הגנות: **שלא בזמנן.** לפני הזריעה: **ועל הארץ שאינה צריכה להם.** ביערות ובמדבריות: **סימניות.** כין פסוק לפסוק יש סימנין הפוכין כזה]: **אכין ורקין.** כאין לדרשה למעט את הדיבור. כאכין ורקין שהן מיעוטין לומר לא בכל שעה שיצעקו אל ה' בצר להם יוציאם ממצוקותיהם אלא אם כן צעקו קודם גזר דין:

אנכי כורת ברית אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנא' [5]השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו א"ל רב פפא לאביי ודלמא לפני גזר דין א"ל ורפא לו כתיב איזהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין מיתיבי השב בינתים מוחלין לו לא שב בינתים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו לא קשיא *הא ביחיד הא בצבור מיתיבי *עיני ה' אלהיך בה עתים לטובה עתים לרעה עתים לטובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה ופסקו להם גשמים מועטים לסוף חזרו בהן להוסיף עליהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן הכל לפי הארץ עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בר"ה ופסקו עליהן גשמים מרובין לסוף חזרו בהן לפחות מהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להן לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דינייהו ולוסיף להו שאני התם דאפשר בהכי ת"ש [7]יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו' ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יחוגו וינועו כשכור וגו' ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' יודו לה' חסדו וגו' עשה להן סימניות כאבין ורקין שבתורה לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין צעקו לאחר גזר דין אינן נענין הני נמי כיחידין דמו ת"ש שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב [8]בתורתכם [9]אשר לא ישא פנים וכתיב [10]ישא ה' פניו אליך נטפל לה רבי יוסי הכהן אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו בא לפיים את המלך ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופיים את חבירך הכא נמי כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו עד שבא ר"ע ולימד כאן

ז) [מגילה טו: סנהדרין קיח:]. כ) הדרכים הוא ע"ל לנוסיה כתנג תיור. ג) [כשלמות פרשת ויקהל סי' סו ליתא מיכא בתורתכם]. ד) [ברכות כ: נדה ע: ס"ד]. ה) ל"ל אמר להם הממונה. ו) רש"ל. ז) [בדליתא עירובין נכ.].

מוסף רש"י

למי שמשים עצמו כשירים. שיריים שאין נתפנין, כך אינו תפיש בעיניו ואינו מתנאה (סנהדרין קיא.).

רבינו חננאל

ויעבור יי' על פניו ויקרא יי' יי' (יי') אל רחום וחנון וגו'. אמר ר' יוחנן אילמלי מקרא כתוב איפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה, פירי' ציוה הק' למלאך להתעטף כשליח ציבור היורד לפני התיבה, והראהו למשה ואמר לו, כל זמן שישראל חוטאין לפני עשה לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. יי' יי' אני הוא קודם שיחטא האדם, שכתבו בספר חיים, ואני יי' לאחר שיחטא האדם וישוב בתשובה, שמקבלו באילו לא חטא. ברית כרותה לי"ג מדות שאינה חוזרת ריקם, שנאמר הנה אנכי כורת ברית וגו'. אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו שלא אדם. שנאמר ושב ורפא לו. איזהו דבר שצריך רפואה, הוי אומר זה גזר דין. מיתיבי השב בינתים מוחלין לו כול'. פירי', כי שאינו לא זכיי ולא רשע אלא בינוני, אם שב בין ראש שנה ליום הכיפורים קודם שיחתם גזר דינו מוחלין לו, אבל אם שב לאחר גזר דין, אין מוחלין לו. ופריק ר' יוחנן הא ביחיד, וכי קאמינא אנא שההשובה מקרעת הגזר דין של ציבור. מיתיבי חמיד עיני ה' אלהיך בה, עיתים לטובה עיתים לרעה. כיצד, הרי שהיו ישראל רשעים גמורים כול'. הנה ציבור ולא מקרע גזר דין. ופריק, שני התם לגבי גשמים דאיפשר בהכי. הא שמע יורדי הים באניות וגו', ויצעקו אל יי' יי' בצר להם וגו', עשה להם הק' סימניות כאבין ורקין שבתורה. פי' אכין ורקין מיעוטין הינהו, כגון אך פרה תפדה, כלומר מיעט בכור בהמה טהורה מפדיון. וכן נמי רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך, מיעט בעלי מומין. הכי נמי עשה בספר תהלים נוגע הסוכן כדין אך ורק. צעקו קודם גזר דין יענו, מיעטן הסימניות הללו, כי אפילו יצעקו בכה לאחר גזר דין אין נענין, ודומה כמו שאמרו ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם לפני גזר דין. אך אם צעקו לאחר גזר דין אינו מושיעם. נמצא סימניות הללו מלמדין מיעט כאבין ורקין שבתורה שממעטין [ד]לאחר גזר דין אין נענין. ופריק (הכינו) [הני נמי כיחי]דים דמן.

מסורת הש"ס

ח) [מגילה טו: סנהדרין קיח:]. כ) הדרכים הוא ע"ל לנוסיה כתנג תיור. ג) [כשלמות פרשת ויקהל סי' סו ליתא מיכא בתורתכם]. ד) [ברכות כ: נדה ע: ס"ד]. ה) ל"ל אמר להם הממונה. ו) רש"ל. ז) [בדליתא עירובין נכ.].

תורה אור השלם

1. צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו:
תהלים קמה יז
2. ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו:
תהלים סב יג
3. ויעבר יי על פניו ויקרא יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת:
שמות לד ו
4. ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יי כי נורא הוא אשר אני עשה עמך:
שמות לד י
5. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו:
ישעיהו ו י
6. ארץ אשר יי אלהיך דרש אתה תמיד עיני יי אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:
דברים יא יב
7. יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי יי וגבורתו בהמה:
תהלים קז כג
8. כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד:
דברים י יז
9. ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:
במדבר ו כו

גליון הש"ס

נמ' אלמלא מקרא כתוב. מגילה כא ע"ל סוטה יג ע"ב:

Torah-Box.com
diffusion du judaïsme aux francophones
Tél. FR : 01.80.91.62.91 - Tél. ISR : 077.466.03.32 - contact@torah-box.com